

ENTOMOLOGISCHE BERICHTEN

UITGEGEVEN DOOR

DE NEDERLANDSCHE ENTOMOLOGISCHE VEREENIGING

No. 303.

Deel XIII.

1 September 1950.

Adres der Redactie:

B. J. LEMPKE, Oude IJselstraat 12^{III}, Amsterdam-Zuid 2 — Nederland

INHOUD: B. J. Lempke: Trekvinders in 1949 (Tiende jaarverslag) (p. 129) — H. J. de Fluiter: *Monochamus (Monohammus) galloprovincialis* Oliv. (Col., Cerambycidae) (p. 135). — Frans G. A. M. Smit: Siphonaptera Neerlandica Faunae nova species III (p. 137). — J. H. de Gunst: Een fraai voorbeeld van „mimicry” (p. 142). — P. J. Brakman: Boekbespreking (p. 143). — Korte mededelingen: (p. 136: C. H. Didden, D. Mac Gillavry, H. G. van Galen; p. 141: D. Piet, J. Lukkien; p. 142 en 144: B. J. Lempke).

Trekvlinders in 1949

door

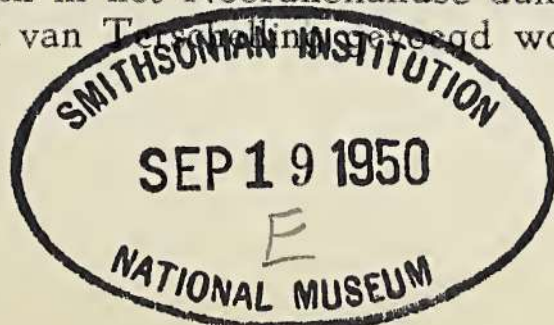
B. J. LEMPKE

(Tiende jaarverslag)

De winter van 1948-1949 was zacht. Vorst kwam alleen voor in begin en eind Dec. en in begin Maart. In Januari en Februari was de temperatuur boven normaal. Maart was over 't algemeen guur, maar tegen het eind van de maand werd het mooi lenteweer. De beide Paasdagen (17 en 18 April) boekten een record-temperatuur, die ons al visioenen van ongekende *Colias*-zwermen voortoverde, maar niets is nu eenmaal wisselvalliger dan het Hollandse klimaat. Mei en Juni hadden een temperatuur, die gemiddeld te koud was, al kwamen natuurlijk enkele belangrijk positieve afwijkingen voor (7 Juni 29,5° C.). April en Mei hadden een hoger dan normale regenval. Hemelvaartsdag (26-V) vergastte ons op één doorlopende gietbui. De volgende maanden waren zeer droog: Juli-Aug. leverden de droogste zomer sinds 1921, terwijl de temperatuur gemiddeld boven normaal was, zonder dat nu juist van een „warme” zomer gesproken kan worden. September was bijzonder mooi. De vijfde was de warmste dag, ooit voor deze maand genoteerd (34,5° C. te Amsterdam). De gemiddelde temp. bedroeg 18,6° C. (normaal 15°), waardoor de Septembermaand de warmste van de laatste 100 jaar werd. October bracht aanvankelijk mooi herfstweer, maar tegen de 20ste sloeg het weer om. Eind Octr. en begin Nov. werden hier en daar zware nachtvorsten waargenomen (3-XI Maastricht —5° C.!), maar de rest van November was vrij zacht. Kort gekarakteriseerd: gure voorzomer, droge zomer, prachtige herfst. Het mooie najaar kwam voor vele trekkers natuurlijk te laat, al is de invloed er van onmiskenbaar. Opvallend is weer de enorme nazomerpiek bij *Plusia gamma* L. De gegevens werden ingezonden door 104 waarnemers.

1. *Pieris bassicae* L. Van 18—22 Juni te Balk massaal. 20 Juni trokken de dieren de hele voormiddag in W. richting langs een boomwal (O. DE VRIES).

2. *Pontia daplidice* L. In de winter van '48—'49 is de vlinder er weer in geslaagd zich in het Noordhollandse duingebied te handhaven. Hierbij kan ook dat van *Tetralix* is gevestigd worden, waar de laatste

SEP 18 1950

week van Juni een flink aantal exx. werden opgemerkt (S. L. ANDERSEN). De immigratie heeft weer vrijwel niets te betekenen gehad. Slechts 1 ex. van Abcoude (H. W. BOTZEN, 14 Aug.) en een ♂ van Schiedam (P. NIJSSEN, 6 Aug.) kunnen als trekkers beschouwd worden.

De eerste generatie werd van 12 Juni tot 3 Juli waargenomen, de tweede van 6—14 Aug., waarbij natuurlijk in het oog gehouden dient te worden, dat de vliegplaatsen slechts nu en dan bezocht werden.

Vindpl. Z.H. : Schiedam. N.H. : Egmond aan Zee. Utr. : Abcoude. Fr. : West-Terschelling.

Totaal aantal waarnemingen : 91.

3. *Colias hyale* L. In tegenstelling tot 1948 werd de eerste gen. weer vrijwel uitsluitend in het bekende Limburgse gebied aangetroffen, op een enkele plaats (Maasbracht) zelfs in vrij behoorlijk aantal. Het terrein, dat even door de geslaagde overwinteringen van 1947—'48 gewonnen scheen, is dus weer vrijwel geheel verloren gegaan.

Vindplaatsen van de eerste generatie waren: Lbg.: Epen, Wijlre, Kunrade, Kerkrade, Schin op Geul, Geulem, Bemelen, Maastricht, Elslo, Stein, Nunhem, Neer, Maasbracht, Belfeld. Gdl. : Zevenaar, Bijvank, Zutfen. Fr. : Oude Mirdumerklif.

De 4 vindplaatsen buiten Limburg leverden elk slechts 1 waarneming op. De data van de eerste gen. waren : 13 Mei tot 20 Juni.

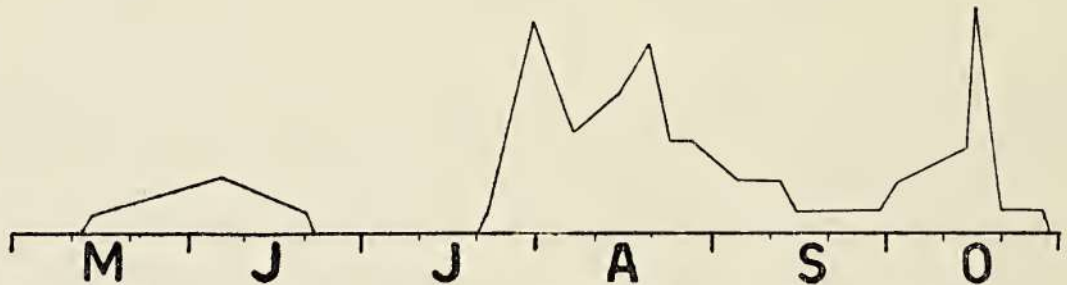

Fig. 1. Diagram van de vluchten van *Colias hyale* L. in 1949.

De eerste exx. van de zomergeneratie werden 22 Juli gezien en wel bij Volendam, dus ver buiten het territorium van de voorjaarsdieren. Eind Juli begint het aantal in Limburg plaatselijk al flink op te lopen (30-VII te Belfeld 48 exx. geteld!), maar buiten de provincie blijft het aantal over het algemeen laag. Opvallend zijn slechts een telling van 50 exx. te Helvoirt op 20 Augustus en vooral op 23 Aug. een waarneming te Harendermolen van 14 exx., waarbij 3 ♀♀.

Zonder enige duidelijke onderbreking gaat de zomergen. in de herfstvlucht over, die tegen half October zelfs nog een heel duidelijke top laat zien, welke echter uitsluitend aan zuidelijk Limburg te danken is. De weeromslag, die in de tweede helft van de maand intrad, was als altijd echter catastrofaal. Duidelijk is bij *hyale* de reactie op de mooie herfst waar te nemen.

Bijzondere opmerkingen. Op 16 Aug. kwam te Maasniel om 23 uur een ex. op de lamp af (E. LÜCKER).

Trek. 17 Aug. nam W. OORD te Terwolde een duidelijke trek in de richting Z.W.—N.O. waar. Ongeveer een uur lang passeerden 1 tot 3 exx. per 5 min.

Merken. 19 Mei merkte Pater MUNSTERS te Stein een ♂, dat 21 Mei werd teruggezien. Een op 21-V gemerkt ♂ werd de 27ste weer gezien.

Totaal aantal waarnemingen: 624. Aanmerkelijk beter dus dan 1948, maar natuurlijk belangrijk onder 1947.

4. *Colias croceus* Fourcroy. De eerste oranje lucerne werd 30 Juni bij Hoorn op Terschelling gezien (afgevlogen ♂). 3 Juli vlogen 5 exx. bij Steyl, 4 Juli werd 1 te Zandvoort opgemerkt. Dan duurt het tot 27 Juli, voor weer een ex. gemeld wordt (te Heemstede) en daarmee begint dan de normale zomerreeks, die met onbeduidende onderbrekingen voortduurde tot 19 Septr. Op sommige data was de totaaltelling zeer bevredigend, zo 14 Aug. (57 exx.) en 21 Aug. (47 exx.), maar na 23 Aug. (met 30 exx.) is het dagtotaal nog maar 1 keer hoger dan 5 (negen exx. op 8 Septr.). Opvallend is ook bij deze soort het grote aantal exx. te Harendermolen op 23 Aug. (26 ♂♂ 2 ♀♀), daar de vlinder overigens slechts sporadisch uit het Noorden gemeld wordt (Platvoet bij Deventer, Ruinerwold, Oude Mirdumerklif).

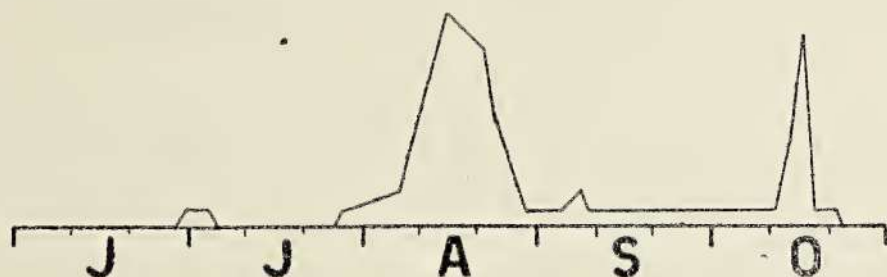

Fig 2. Diagram van de vluchten van *Colias croceus* Fourcroy in 1949.

Na 19 Septr. is er een hiaat in de meldingen tot 30-IX. Dan begint een nieuwe vrij korte reeks, eerst met bescheiden totaaltellingen, om tegen het midden van de maand plotseling op te lopen (top op 16-X met 53 exx.). Deze sterke toename is echter uitsluitend in Zuid-Limburg geconstateerd. Elders werd van de nieuwe generatie slechts een enkel ex. gezien (Kapelle, Wilhelminadorp, Delft, Amsterdam, Durgerdam, Wormerveer, Beemster, Naarden, Zutphen, dus niet meer in het Noorden!). Evenals bij *hyale* zakt het aantal in de tweede helft van Octr. onmiddellijk in. Eén enkel ex. op de 28ste te Wormerveer vormde het slot.

Kweken. WESTERNENG kweekte van een ♀ van de Hembrug 60 exx., die van 5 tot 10 Octr. uitkwamen. CAMPING kweekte van een ♀, dat 23 Aug. te Harendermolen gevangen werd, een serie van 65 exx., waarvan het eerste 10 October verscheen. De groei der rupsen was bij het warme Septemberweer opvallend snel (eieren uit: 30 en 31-VIII, eerste vervelling 3-IX, tweede 6-IX, derde 10-IX, vierde 14-IX, eerste rups hing 20-IX). Het uitkomen van deze beide kweken valt goed samen met het optreden van de nieuwe generatie buiten.

Totaal aantal waarnemingen: 397, dus belangrijk beter dan in 1948 (kweken natuurlijk niet meegeteld).

5. *Vanessa atalanta* L. Mevrouw DAGNELIE (Amerongen) trof op haar zolder veel overwinterende vlinders aan: *Aglais urticae* L., *Nymphalis io* L., maar ook exx. van *Vanessa atalanta*. Toen de zolder schoongemaakt moest worden, werden de dieren in een doos gelegd. Eind Maart bij zonnig weer ontwaakten ze en vlogen naar het zolderraam. Dit werd nu geopend, en de dieren konden van hun herkregeen vrijheid genieten. Dr D. MAC GILLAVRY, die de waarnemingen volkomen betrouwbaar acht, zorgde er voor, dat ik ze in mijn bezit kreeg. Zij worden ten volle bevestigd door observaties van vroege *atalanta*'s in de vrije natuur. 21 Ja-

nuari zag K. KOSTER een ex. te Heemstede, terwijl er in Maart 5 gesignaleerd werden (24 en 25-III te Amerongen, 25-III te Haarlem, 28-III te Assen en 30-III te Amsterdam). Zonder twijfel waren dit alle exx., die bij ons overwinterd hebben (niet in het diagram verwerkt).

Van 14 April af begint de vrijwel niet onderbroken reeks van voor-

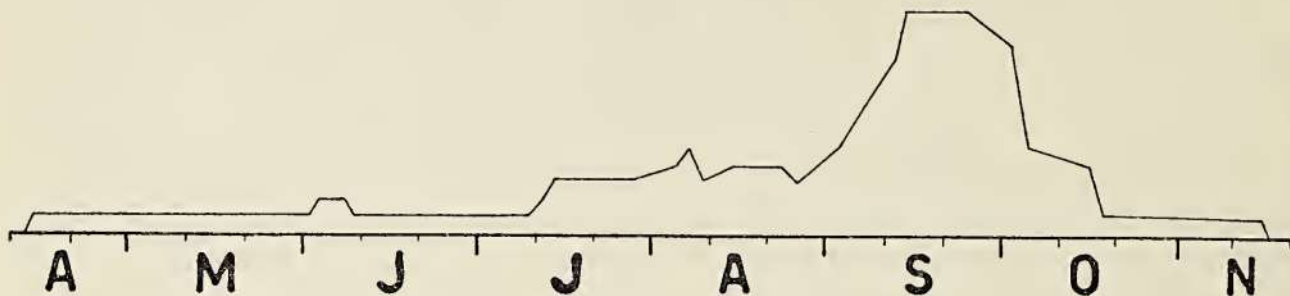

Fig. 3. Diagram van de vluchten van *Vanessa atalanta* L. in 1949.

jaarsmeldingen, die echter zeer bescheiden in aantal waren. Alleen in Juni zijn er een paar dagen, dat het dagtotaal hoger dan 5 is (3-VI totaal 9, 8-VI totaal 7) en aan het eind van deze maand komen we dan ook pas tot 95 meldingen!

Toch verschijnen begin Juli al de eerste verse exx. Geen wonder, want reeds 18 Mei vond KUYTEN te Rhenen 11 volwassen rupsen! Maar de vlinder blijft schaars. Zelfs in Juli komt slechts nu en dan het dagtotaal iets boven 10 uit. Pas begin Augustus wordt het wat beter: 4-VIII halen we voor het eerst 20 exx. en 6-VIII brengt het tot 22. Maar alle andere Augustus-data liggen onder de 20! Pas de tweede zomergeneratie begint iets te lijken, al komt de top (op 12-IX) toch niet hoger dan 63. Dank zij de prachtige herfst kan de vlinder zich enige weken op dit niveau handhaven en zelfs 2 Octr. kunnen we nog 54 exx. noteren. Dan zakt het aantal langzaam af, tot na 16-X plotseling de sterke terugslag komt. Toch kunnen nog enkele rupsen haar ontwikkeling voltooien en zo worden zelfs in November nog verse exx. gezien. De slotdatum was 15-XI (Assendelft, WESTERNENG).

Bijzondere opmerkingen. Niet minder dan 3 maal werd een *atalanta* 's avonds op de vanglamp gezien: 22 Augustus te Vlaardingen (VAN KATWIJK), 19 September te Aalten (VAN GALEN) en 25 Sept. te Almelo (KNOOP).

Vele waarnemers vonden 1949 een slecht *atalanta*-jaar. HART zag in de Wieringermeerpolder geen enkel ex.!

Trek. Op 3 September vlogen aan de Wassenaarse Slag met enige tussenpozen 3 exx. in Z.O. richting (MEEUSE).

Merken. Pater MUNSTERS merkte 27 Juli te Stein 3 exx., die niet werden teruggezien.

Totaal aantal waarnemingen: 1790! Wel een heel duidelijke demonstratie van de *atalanta*-armoede, in aanmerking genomen de zeer zorgvuldige wijze van noteren van steeds meer medewerkers.

6. *Vanessa cardui* L. Grote *cardui*-zwermen werden in de eerste helft van Mei in Zuid-Frankrijk gezien en doorkruisten Zwitserland omstreeks half Juni en ook in Engeland kwamen in de loop van deze maand vrij veel *cardui*'s binnen. Slechts een zeer bescheiden aantal is wat noordelijker afgebogen en heeft ook ons land bereikt.

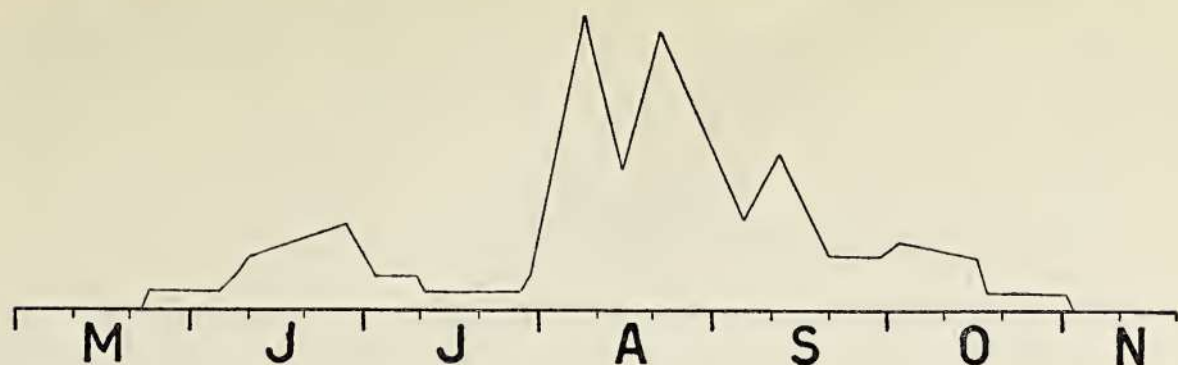

Fig. 4. Diagram van de vluchten van *Vanessa cardui* L. in 1949.

De eerste exx. werden hier te lande op 23 Mei opgemerkt te Epen en Norg, waarmee dan meteen een reeks waarnemingen begint, die vrijwel ononderbroken tot begin Nov. zou voortduren. 7 Juni bereikte het dagtotaal voor het eerst 10 exx., 9 Juni twaalf, terwijl de top van de immigratie op 27 Juni bereikt werd met in totaal slechts 27 exx. Toch ligt aan het einde van deze maand *cardui* al voor op *atalanta*! De hele Julimaand blijft de vlinder schaars, al beginnen de afgevlogen exx. langzamerhand vermengd te worden met verse. Begin Aug. echter treedt een scherpe stijging op, een bewijs, dat de eerste zomergen. haar maximum bereikt (top op 7-VIII met 83 exx.). Dat echter ook deze niet vrij van trekneigingen was, blijkt wel uit het feit, dat de vlinder op 7 Aug. te Wijlre veel voorkwam, terwijl een week later geen enkel ex. meer aanwezig was (L. NEUMAN). Door elkaar genomen blijft het aantal in Aug. niet onbevredigend (op 21-VIII bijv. weer 80 exx.), al is de vlinder op vele plaatsen beslist zeer schaars.

In de eerste helft van Septr. treedt na een terugval weer een kleine stijging op (top op 11-IX met 44 exx.), maar dan mindert het aantal toch duidelijk, al komen nog tot ver in October steeds weer nieuwe exx. uit de pop. Na 16-X (omslag van het weer!) betekent het aantal echter weinig meer. Slotdatum: 1 November een ex. te Naarden. Zonder enige twijfel weer twee in Nederland geboren generaties.

M e r k e n. 23 Aug. merkte KUYTEN een ex. te Rhenen, dat de volgende dag werd teruggezien. Een ex., dat 30 Aug. door Pater MUNSTERS te Stein gemerkt werd, liet zich echter niet meer zien.

T o t a a l a a n t a l w a a r n e m i n g e n: 1308, belangrijk beter dus dan in 1948, en zelfs hoger dan in het gunstige jaar 1947!

7. Issoria lathonia L. De voorjaarsgeneratie was in het binnenland zeer zwak vertegenwoordigd. Het hoogste dagtotaal was slechts 8 exx. op 23 April. In zeer scherpe tegenstelling daarmee staat de generatie in het duingebied, die op 17 April een top van 212 exx. bereikte! De tweede generatie, die in de duinen weer flink vertegenwoordigd was (top op 3 Juli 203 exx.), werd in het binnenland nauwelijks opgemerkt. Op 15 Juli valt een topje van 16 exx.! Pas in Augustus begint *lathonia* in het binnenland zich te herstellen, zodat op 7-VIII een totaal van 82 exx. genoteerd kan worden, evenals op 23-VIII. Dan daalt het aantal echter weer spoedig, om tegen half September een kleine opflukking te vertonen. Half October wordt *lathonia* in Zuid-Limburg zelfs plaatselijk gewoon (top op 16-X met 30 exx.), maar dan duikelt het aantal ook plotseling, zoals bij de meeste trekkers, tot een onbeduidend aantal. De slotdatum was 1 Nov., toen nog een exemplaar te Stein gezien werd. Zeker minstens 3 generaties.

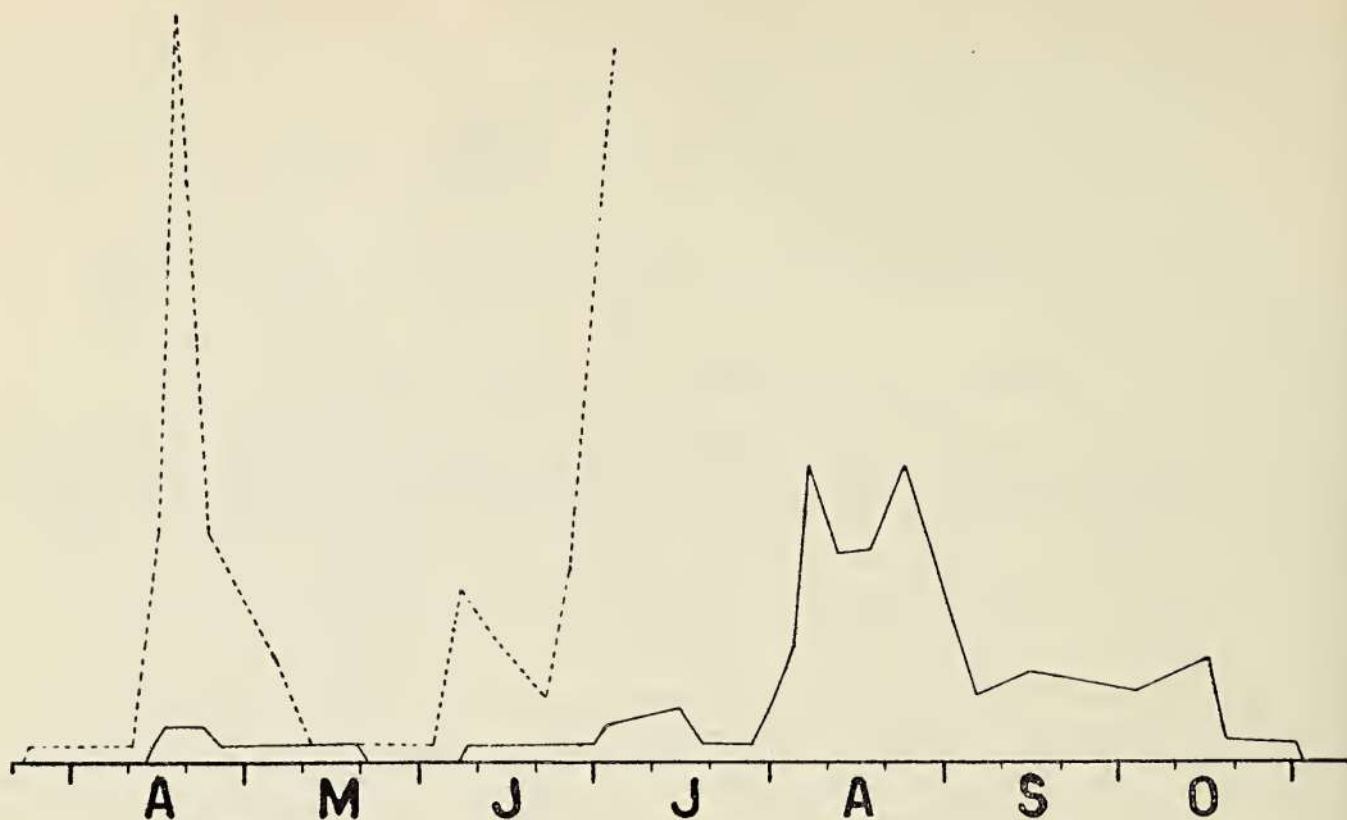

Fig. 5. Diagram van de vluchten van *Issoria lathonia* L. in 1949.
 eerste vluchten in de duinen (first flights in the dunes along the North Sea).
 — vluchten in het binnenland (flights outside the dunes).

Het is heel jammer, dat ik na begin Juli geen notities meer uit de duinstreek heb, dan alleen, dat op 7 Aug., de eerste topdag van betekenis voor het binnenland, geen enkel ex. te Castricum gezien werd. Toch heb ik in het diagram ook het verloop van de beide eerste generaties in het duingebied bijgetekend om het frappante verschil te doen zien. Men moet hierbij niet uit het oog verliezen, dat de gegevens uit de duinen slechts van een stuk of vijf waarnemers afkomstig zijn tegenover de vele andere uit het binnenland. Dit maakt het verschil nog des te opvallender.

M e r k e n. 1 Mei merkte Pater MUNSTERS een ex. te Stein, dat de beide volgende dagen teruggezien werd. Exx., die op 4 Mei en op 30 September gemerkt werden, werden echter niet meer gezien.

T o t a a l a a n t a l w a a r n e m i n g e n : 1325, dus slechts iets minder dan in 1948.

8. Polyommatus coridon Poda. Te Berg en Dal werd 9 Aug. een prachtig ♂ gevangen (R. BOLDT).

9. Acherontia atropos L. Reeds 23 Mei werd te Roermond een ex. op licht gevangen (E. LÜCKER), terwijl 1 Juli een afgevoegen immigrant te Balk werd opgemerkt. Slechts 2 exx. werden in de tweede helft van Augustus gezien, een vijftal in September, terwijl het grootste deel voor rekening van October kwam.

V i n d p l a a t s e n (alle stadia). Lbg.: Echt, Roermond. N.B.: Deurne, Helmond, Schijndel, Den Dungen, Waalwijk. Zl.: Souburg, Goes, Tholen. Z.H.: Poortugaal, Vlaardingen, Oudewater, Voorburg, Leiden, Woerden, Ter Aar. N.H.: IJmuiden, Beemster, Warder, Amsterdam, Diemen, Muiderberg. Utr.: Zeist, Soest. Gdl.: Putten. Fr.: Balk.

T o t a a l a a n t a l w a a r g e n o m e n e x x. : 23 vlinders, 3 rupsen, 7 poppen.

(Slot volgt).